

TIP ÖĞRENCİLERİNİN ALKOL KULLANIMI İLE İLGİLİ ÖNYARGI VE TUTUMLARI

Prejudice and Attitudes of Medical Students About Alcohol Use

Dr. Esra Genişol¹, Dr. İlhan Yargıcı², Dr. Ömer Saka³, Dr. Fazilet Sivri⁴, Dr. Şebnem Güleriyüz⁵, Dr. Gürhan Işıl¹, Dr. Esra Baraz⁶, Dr. Gökçe Dağlıgöz⁷, Dr. Pınar Aslanargün⁸, Dr. İlker Güvenç⁹

ÖZET

Amaç: Alkol kullanımıyla ilgili bozukluklar siktir ve hastanelere dolaylı nedenlerle başvurulara yol açarlar. Araştırmalar, bu hastaların hekimler tarafından yeterince tanınmadığını göstermektedir. Tıp fakültesi öğrencilerinin alkol kullanımı ile ilgili kendi tutum, deneyim ve görüşlerinin bu duruma etkisini araştırmayı amaçladık.

Yöntem: Uluslararası Tıp Öğrencileri Birliği Federasyonu (International Federation of Medical Students Association- IFMSA), Halk Sağlığı Çalışma Komitesi bünyesinde, dünyadaki tıp öğrencilerinde alkol kullanımıyla ilgili tutumların değerlendirilmesi ve karşılaştırılmasına yönelik oluşturulan projenin kapsamında Türk Tıp Öğrencileri Birliği (TurkMSIC) çalışanları tarafından, beş farklı şehirdeki yedi ayrı tıp fakültesinde öğrenim gören toplam 1012 öğrenciye Finlandiya Tıp Öğrencileri Birliği'nce hazırlanıp, Uluslararası Tıp Öğrencileri Birliği Federasyonu'nca uluslararası platformda uygulanması kabul edilen bir soru formu verildi.

Bulgular: Araştırmaya katılan tıp öğrencileri arasında tıbbi olarak zararlı olabilecek düzeyde alkol kullanımı seyrek değildi. Bu öğrencilerin yaklaşık %40'ı alkol problemi olan bir kişiyi tıbbi tedaviye yönlendirmeyi düşünmemekteydi.

Sonuç: Geleceğin hekimlerinin hastalarına daha iyi hizmet verebilmeleri için bu konuda daha kapsamlı bir eğitim almaları gerekmektedir.

Anahtar kelimeler: Bağımlılık, stigma, alkolizm, tıp eğitimi.

SUMMARY

Object: Alcohol use disorders are common and lead to multiple hospital applications for various reasons. Research data shows that these patients are not sufficiently recognized at the health care services they have been applied to. This ineffective care may be related to physicians' own experiences and attitudes towards the subject.

Method: A questionnaire about alcohol use and related stigma, prepared by Finland Medical Students Association and was approved to be an international project by International Federation of Medical Students was handed out to 1012 medical students from seven different medical faculties in five different cities by the members of Turkish Medical Students Association.

Results: Our data shows that the amount of alcohol consumption, clinically harmful is quite common among medical students. Moreover, 40% of these students don't think that it is necessary to refer the alcoholic patients for medical treatment.

Conclusion: We believe, these doctors of the future should be better educated to give better health care to these patients.

Key words: Addiction, stigma, alcoholism, medical education.

Bağımlılık Dergisi 2003; 4: 53-56

Journal of Dependence 2003; 4: 53-56

¹ Intern Dr. İstanbul Üniversitesi İstanbul Tıp Fakültesi

² Doç. Dr. İstanbul Üniversitesi İstanbul Tıp Fakültesi Psikiyatri A.D.

³ Uzm. Dr. Serbest Hekim

⁴ Intern Dr. Erzurum Atatürk Üniversitesi Tıp Fakültesi

⁵ Intern Dr. Dokuz Eylül Üniversitesi Tıp Fakültesi

⁶ Uzm. Dr. Serbest Hekim

⁷ Intern Dr. Ege Üniversitesi Tıp Fakültesi

⁸ Intern Dr. Uludağ Üniversitesi Tıp Fakültesi

⁹ Uzm. Dr. Serbest Hekim

Yazışma Adresi / Address reprint requests to: Doç. Dr. İlhan Yargıcı, İstanbul Üniversitesi, İstanbul Tıp Fakültesi, Psikiyatri A.D. 34390 Çapa – İstanbul – TURKEY

Elektronik Posta Adresi / E-mail address: iyargic@hotmail.com Telefon / Phone: +90 (212) 531 26 21

Kabul tarihi / Date of acceptance: 1 Ağustos 2003 / August 1, 2003

GİRİŞ

Alkol kullanımı ile ilgili bozukluklar (riskli kullanım, kötüye kullanım ve bağımlılık) önemli bir morbidite ve mortalite nedenidir (1). Bu bozukluklar hem etkilenen kişilerin özel hayatlarında hem de onların çevrelerindeki toplumda önemli kayıplara yol açarlar. Alkol kullanımı ile ilgili bozuklukların erken tanı ve tedavisi hem doğrudan etkilenen kişilerin hem de onların çevresindeki toplumun kayıplarını azaltacaktır (2). Hekimler, hastalıkları tedavi etme ve önleme çalışmalarıyla ya da toplum için rol modelleri oluşturarak toplumun sağlığını etkilemektedirler (3). Bu açıdan sağlık çalışanlarına büyük bir görev düşmektedir. Birinci basamak sağlık kuruluşları ve hastanelere başvuran kişiler arasında alkol kullanımı oldukça yaygındır. Oysa alkol kullanım bozuklukları sağlık kuruluşlarında yeterince tanınmamakta ve hastalar uygun şekilde yönlendirilmemektedir (4).

Bunun nedenlerinden bazıları hekimlerin alkol kullanımı ile ilgili önyargı ve tutumları ve bu konudaki kendi pratikleri olabilir. Bu çalışmanın amacı tıp fakültesi öğrencilerinin alkolizmle ilgili ön yargı, tutum, gözlem ve alkol kullanma pratiklerini saptamaktır.

YÖNTEM

Bu çalışmada; 2002 yılında beş farklı şehirdeki yedi ayrı tıp fakültesinin (İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa ve İstanbul Tıp Fakülteleri, Uludağ Üniversitesi Tıp Fakültesi, Cumhuriyet Üniversitesi Tıp Fakültesi, Dokuz Eylül Üniversitesi Tıp Fakültesi, Ege Üniversitesi Tıp Fakültesi ve Atatürk Üniversitesi Tıp Fakültesi) öğrencileri araştırmanın evrenini oluşturdu. Her sınıftan ulaşılabilen öğrencilere yedi maddelik bir soru formu dağıtıldı. Bu çalışmanın amacı alkol kullanım bozuklukları (bağımlılık ve kötüye kullanım) ile ilgili tutumları ve ön yargıları belirlemektir, ancak öğrencilerin bağımlılık ve kötüye kullanım arasında ayırım yapmaları zor olacağı için anket formunda kısaca "alkolizm" kelimesinin kullanılması tercih edildi. Bu formda şu konularla ilgili deneklerin görüş ve deneyimleri soruldu: Alkolik bir kişiyi; alkolik olmayandan ayıran özellikler; aileleri ve arkadaşları arasında alkolizm sorunu yaşayanlarla karşılaşma durumları; tanıdıklarından birinin alkol problemi olduğunda nasıl davranacakları; bir kişinin alkolik olduğunu ne kadar iyi anlayacaklarını düşündükleri; hafta arası, hafta sonu ve bir partideyken kaç birim standart içki aldıkları. Formlar kampüs içinde öğrencilerin ortak olarak kullandığı mekanlarda oluşturulan stantlarda verildi. Gönüllü öğrenciler bu kısa formu o sırada cevaplandırarak iade ettiler. Doldurularak geri verilen formlarda verilen cevaplar toplanarak yüzdeleri çıkarıldı.

SONUÇ

Cerrahpaşa Tıp Fakültesi'nden 187, İstanbul Tıp Fakültesi'nden 103, Uludağ Tıp Fakültesi'nden 46, Sivas Cumhuriyet Tıp Fakültesi'nden 179, Dokuz Eylül Tıp Fakültesi'nden 205, Ege Tıp Fakültesi'nden 72, Erzurum Atatürk Tıp Fakültesi'nden 220 olmak üzere toplam 1012 öğrenci araştırmaya katıldı. Deneklerden %10.8'i birinci sınıf, %22.1'si ikinci sınıf, %24.9'u üçüncü sınıf, %22.9'si dördüncü sınıf, %12.7'si beşinci sınıf, %6.6'sı altıncı sınıf öğrencisiydi. Öğrencilerin, 574'ü erkek (%56.7), 438'i bayandı (%43.3). Yaş ortalaması 20.8'di.

Alkolik bir kişiyi olmayandan ayıran özellikler sorulduğunda, öğrencilerin %61.4'üne (n=621) göre "aileyle, arkadaşlarla ve meslektaşlarla ilişkilerini umursamama",

%51.5'i (n=521) göre "kaba ve agresif davranışlar", %41.5'i (n=420) göre "bitkinlik ve enerji eksikliği", %27.8'i (n=281) göre "mide problemleri", %26.8'ine (n=265) göre "azalmış cinsel istek" olarak cevaplandırdı. % 56.7'si (n=567) ailesi ya da arkadaşları arasında alkol bağımlısı olmadığını bildirirken, %36.5'i (n=369) 1-2 tane, %6.8'i (n=69) üçten fazla arkadaş ya da akrabasının alkol bağımlısı olduğunu belirtti.

Tanıdıklarından biri alkol bağımlısı olduğu takdirde öğrencilerin %58.9'u (n=596) bir doktora başvurmasını önermeyi, %54.2'si (n=549) bırakması için onunla doğrudan konuşma ve motive etmeyi, %10.8'i (n=110) problemi karşındakine söylemeyi, %8.0'i (n=81) hiçbir şey yapmama, %3.4'ü (n=34) ilişkisini kesmeyi, %1.8'i (n=18) laf kavgasına girişme ve alkolü fırlatmayı tercih ettiğini belirtti.

Öğrencilerin 436'sı (%43.1) deneyimlerine dayanarak, 264 (%40.5) öğrenci ise aldığı eğitime göre bir kişinin alkol bağımlısı olduğunu anlayabileceğine inandığını belirtti.

TARTIŞMA

Araştırma kapsamındaki diğer ülkelerdeki çalışmalar tamamlanmadığı için verilerin karşılaştırılması yapılamadı.

Bir standart içki; bir şişe bira ya da 150 cc şarap ya da 40 cc sert içki olarak tanımlanır (5). National Institute on Alcohol Abuse (NIAA) verilerine göre sağlık için zararlı olmadığı kabul edilen alkol miktarı erkekler için haftada 14, kadınlar için 7 standart içkidir (6). Bir seferde içilen en fazla miktar erkeklerde 4 kadınlarda 3 standart içkiyi geçmemelidir. Araştırmaya katılan tıp öğrencilerinin %6.9'u hafta içi 4 standart içkiden fazla, %12.4'ü hafta sonu 6 standart içkiden fazla ve %35.1'i bir partiye katıldığında 6 içkiden fazla içmektedir. Katılımcıların, %5.8'i 1 kerede (parti de olsa) 10 kadehten fazla içebildiğini bildirmektedir ki bu miktar hem sağlıklı olmayan miktarlarda alkol tüketimini hem de DSM-IV'de alkol bağımlılığı kriterleri arasında yer alan alkol toleransına işaret etmektedir. Bu kadar bilgiyle bu kişilerin bağımlı olduğunu söylemek yanlış olur, ancak sağlıklı ya da normal sınırların çok üstünde alkol tükettikleri ve şimdi olmasa dahi, ileride alkolle bağlı sorunlar yaşama risklerinin fazla olduğu açıktır.

Tıp alanında eğitim veren kurumlarda alkol kötüye kullanımının nadir olmadığına daha önceki çalışmalarda da işaret edilmmiştir. Ülkemizde de bu konuda tıp fakültesi öğrencileri üzerinde yapılan iki araştırma bulunmaktadır. Dokuz Eylül Üniversitesi Tıp Fakültesi Dönem II öğrencileri üzerinde 2000 yılında yapılan çalışmada, yaşam boyu alkol kullanım sıklığı %72.3, araştırma yapıldığı anda alkol kullananların sıklığı ise %47.9 olarak bulunmuştur. Alkol kullanan öğrencilerin %19.3'ü haftada bir veya iki kez, %45.6'sı ayda bir veya iki kez, %29.8 ayda birden daha az sıklıkta kullandığını belirtmiştir. Sigara ve alkol dışında madde kullanmayı düşünenler %11.7, madde kullanmayı deneyenler %6.7 olarak saptanmıştır. Öğrencilerin, %11.8'i yakın çevrelerinde madde kullanan birinin olduğunu belirtmiştir (7). Trakya Üniversitesi Tıp Fakültesinde Dönem I, II, III öğrencileri üzerinde 1985 yılında yapılan çalışmada öğrencilerin % 33.2'sinin alkol kullandığı bildirilmiştir. Her akşam alkol kullandığını bildirenlerin oranı % 2.4, haftada 2-3 kez alkol kullananların oranı % 3.1 olarak saptanmıştır. Çalışmada alkol kullanım miktarları-na ilişkin veri yoktur (8).

Ayrıca, 2002 yılında yayınlanan bir araştırmaya göre, Selçuk Üniversitesinin Konya merkezindeki 3 farklı kampüsteki öğrencilerin %10.2'si son bir yılda 12 birimin üstünde alkol kullandıklarını bildirmişlerdir. Öğrencilerin %1.2'si alkol bağımlılığı, %2.2'si alkol kötüye kullanım tanısı almıştır (9). Erzurum'da üniversite öğrencileri üzerinde yapılan bir

çalışmada ise alkol kötüye kullanımı veya bağımlılığı %0.9 olarak bulunmuştur (10). 1989-1990 yıllarında Ankara'da 4 ayrı üniversitede öğrenim gören 1382 öğrenciye uygulanan bir araştırmada, alkol için hayat boyu en az bir kez kullanım oranı % 70, son bir yıl içinde % 49, son bir ay içinde % 10 ve her gün kullanım oranı % 2 olarak saptamıştır (11). Üniversite öğrencileri üzerinde yapılan çalışmaların yöntemleri arasındaki farklılık karşılaştırılmalarını imkansız kılmaktadır. Bu nedenle tıp fakültesi öğrencilerinin diğer fakültelerde okuyanlara göre alkol alımlarında bir farktan söz edecek yeterli veri bulunmamaktadır..

ABD'de yapılan bir araştırmada tıp, diş hekimliği ve hemşirelik fakültelerinde öğrenim gören öğrencilerde yapılan bir çalışma yoğun alkol kullanımı yaygınlığının %3 olduğunu, deneklerin %10'unun alkol etkisindeyken araç kullandığını bildirmiştir (12). Macaristan'da yapılan bir araştırmada ise tıp fakültesi öğrencilerinin %6.8'inin sürekli fazla miktarda alkol kullandığı bildirilmiştir (13). İngiltere'de yapılan çalışmalarda ise tıp fakültesi öğrencilerden yaklaşık %85'inin alkol kullandığı, alkol kullanan erkeklerden %48-52.6'sının ve alkol kullanan kadınlardan %38-50.6'sının, önerilen haftalık maksimum sınır olan erkekler için 21, kadınlar için 14 standart birim içkinin üzerine çıktıklarını bildirmiştir (14, 15). Norveç'te yapılan bir çalışmada tıp fakültesi öğrencilerinin %14'ünde zararlı alkol kullanımı (ayda en az 3 kez fazla alkol alımı) olduğu bildirilmiştir (16). İngiltere'deki tıp fakültesi öğrencileri alkol tüketimi düzeyi ve riskli alkol kullanımı yönünden diğer fakültelerin öğrencilerinden farklı bulunmazken (15), İsveç'deki tıp fakültesi öğrencilerinde ise diğer fakültelerdekinden seyrek olarak bulunmuştur (17).

Araştırmaya katılan tıp fakültesi öğrencilerinin yarıya yakını (%43.3) ailesi ya da arkadaşları arasında alkol bağımlısı kişi yada kişilerin bulunduğunu bildirmiştir. Bu bulgu, öğrencilerin alkol bağımlılığını tanımakta yetersizliğine ve durumu abartmalarına da bağlanabilir. Öte yandan alkol bağımlısı kişilerle teması olan öğrencilerin araştırmamıza katılmakta daha istekli olmuş olabileceği ile açıklanabilir. Bu öğrencilerin önemli bir kısmı henüz kliniklerde hastayla karşılaşmış olmadıkları için verilerimiz doktor adaylarının bu konudaki birikim ve alt yapılarını yansıttığını düşünüyoruz. Tıp öğrencilerinin önemli bir bölümünün yakınları arasında alkol problemi yaşayan kişiler olması önemli bir bulgudur. Çünkü kişinin alkol kullanımının içinde yetiştiği çevreyle doğrudan ilişkisi olduğu bilinmektedir (18, 19, 20).

Öğrencilerin yarıdan fazlası sosyal ilişkilerdeki ve davranışlardaki bozulmanın alkol kullanımına bağlı olabileceğini düşünürken; bitkinlik, enerji eksikliği, mide problemleri, cinsel isteksizlik gibi somatik yakınmaları alkolizme bağlayan azınlıktaydı. Bu bulgu, bazı alkolik hastaların herhangi bir tıbbi tedavi amacıyla sağlık kurumlarına daha ilk başvurularından itibaren var olan somatik belirtilerine palyatif tedavi yapılmasına rağmen altta yatan alkol kullanımı ile ilgili hiçbir girişimde bulunulmaması gözlemimizle uyumludur (21-25). Başka bir deyişle, hastalar karın ağrısı, halsizlik, isteksizlik gibi şikayetlerle doktora başvurduklarında gastrit, anemi yada yüksek tansiyon gibi tanılarla belirtilere yönelik tedaviler yapılmakta ancak çoğu kez bunların altında yatan alkol kötüye kullanımı ya sorulmamakta ya da bu etkeni düzeltmeye yönelik yeterli girişimde bulunulmamaktadır.

Bugün alkol bağımlılığı kronik, tekrarlayıcı tıbbi bir hastalık olarak kabul edilmektedir (26). Bütün tıbbi hastalıklar gibi alkol bağımlılığı da biyopsikososyal bir olgudur. Pek çok araştırma göstermektedir ki alkol bağımlısı hastalar uygun tedaviden yararlanmaktadır. Böyle bir tedavi alkol kullanımını, davranış problemlerini, tıbbi nedenlerle hastaneye yatış sıklığını belirgin derecede azaltmakta, aynı zamanda

topluma da büyük bir yarar sağlamaktadır (27).

Öğrencilerin sadece %58.9'unun alkolik bir yakınının tedaviye yönlendirmeyi düşünmektedir. Geriye kalan %41.1'inin böyle bir seçeneği düşünmemesi, bu durumu tıbbi bir hastalık olarak görmemelerine, bu konuda yapılan tıbbi tedaviye inanmamalarına ya da bu durumu hasta olan kişiyle konuşmaktan çekinmelerine bağlı olabilir. %13.2'sinin ise hiçbir şey yapmama, ilişkisini kesme ya da olumsuz tavırlar takınmayı tercih etmeleri bir doktor adayında düşünülemezcek tavrılardır. Bu öğrenciler aynı yakınları örneğin şeker ya da kalp hastası olsaydı, tavırlarının böyle olmayacağını düşünüyoruz.

Araştırmaya katılan tıp fakültesi öğrencilerinin çoğu (%83.6) bir kişinin alkol bağımlısı olduğunu anlayabileceklerini iddia etmektedir. Oysa araştırmalar göstermektedir ki alkol problemi olan hastalar birinci basamak sağlık hizmeti veren kuruluşlarda da, hastanelerde de yeterince tanınmamaktadır (4,23). Doktorların zihnindeki "alkolik" imajının gerçekçi olmaması, üstelik bu konuyu bilmedikleri halde bildiklerinin zannetmeleri buna neden olabilir. Örneğin multiple sklerozu tanıyıp tanıyamayacakları sorulmuş olsaydı aynı öğrenciler nasıl cevap vereceklerdi? Öğrenciler bildiklerini farkında oldukları bir şeyi öğrenmek için daha iyi motive olabilirler. Alkol bağımlılığı konusundaki stigma, bu konuda eğitim ve öğretimi zorlaştırabilir. Bu konunun ileri araştırmalarla değerlendirilmesi gereklidir.

Araştırmalar, öğrencilerin tıp eğitimi boyunca alkol tüketimini artırdığını ve alkolün tıbbi zararlarını önemsemedikleri halde bunu söylemeye utandıklarını göstermektedir (28). Bu araştırma alkol kullanımının Türkiye'deki tıp fakültesi öğrencileri arasında önemli bir problem olduğunu göstermeye yetmese de bazı öğrencilerin alkol bağımlılığı açısından riskli olduğu söylenebilir. Öğrencilere kendi riskli davranışları ile ilgili yeterli bilgi ve yönlendirme verilmelidir.

Denek seçiminde ve dağılımında titiz ölçütler kullanılmaması, tıp fakültesi öğrencisi olmayan bir kontrol grubunun bulunmaması, deneklerin kültürel ve sosyal alt yapılarının araştırılmaması bu çalışmanın zayıf taraflarıdır. Bu etmenler bulguların genellenmesini engellemektedir.

Türkiye'de de alkol bağımlılığının ciddi bir problem olarak karşımıza çıktığı yapılan çalışmalarda gösterilmektedir (29,30,31). Toplum genelinde alkol kötüye kullanımını azaltabilmek için çalışmaya tıp fakültesi öğrencilerinin alkolle ilgili tutumlarını düzeltmekle başlanmalıdır (32). Tıp eğitimi sırasında ve mezuniyet sonrası eğitim programları içinde alkol bağımlılığı ve kötüye kullanımına daha fazla ağırlık verilmeli ve stigmalar kırılmaya çalışılmalıdır. Bu alanda verilen eğitimin öğrencilerin tutumlarını ve hastalarla ilişkilerini olumlu etkilediği bilinmektedir (33, 34).

KAYNAKLAR

- 1- Blondell RD, Adinoff B, Dohoney K. Brief intervention for alcohol problems in primary care. J Clin Outcomes Manag 1998; 5: 63-72.
- 2- Brown RL, Leonard T, Saunders LA, Papasouliotis O. The Prevalence and Detection of Substance Use Disorders among Inpatients Ages 18 to 49: An Opportunity for Prevention. Preventive Medicine 1998; 27: 101-1101.
- 3- Gray J D, Bhopal R S, White M. Developing a medical alcohol policy. Med Educ 1998; 32: 138-142.
- 4- Schmidt A, Barry K, Fleming MF. Detection of problem drinkers: The Alcohol Use Disorders Identification Test (AUDIT). South Med J 1995; 88:52-59.
- 5- Whelan EM. To your health. Across the Board. 1988, 49-53.

- 6- U.S. Department of Agriculture/U.S. Department of Health and Human Services: Home and Garden Bulletin No. 232. Nutrition and Your Health: Dietary Guidelines for Americans. 3rd ed. Washington, DC 1990: 1.
- 7- Akvardar Y, Aslan B, Ekici ZB ve ark. Dokuz Eylül Üniversitesi Tıp Fakültesi Dönem 2 öğrencilerinde sigara, alkol, madde kullanımı. *Bağımlılık Dergisi* 2001; 2: 49-52.
- 8- Göktepe EO, Şenveli B, Kargı N. Trakya Tıp Fakültesi Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma, 21. Ulusal Psikiyatri ve Nöroloji Bilimler Kongresi Bilimsel Çalışmaları Kitabı. Adana-Mersin. 1985: 95-97.
- 9- Kaya N, Çilli AS. Üniversite öğrencilerinde Nikotin, Alkol ve Madde Bağımlılığının 12 Aylık Yaygınlığı. *Bağımlılık Dergisi* 2002;3: 91-97.
- 10- Kırkpınar İ, Özer H, Coşkun İ ve ark. Erzurum'daki üniversite öğrencilerinde CIDI/DSM-III R ruhsal bozukluklarının yaşam boyu ve 12 aylık yaygınlığı. *3P Dergisi* 1997; 5: 253-266.
- 11- Yüksel N, Dereboy Ç, Çifter İ. Üniversite öğrencileri arasında madde kullanımı. *Türk Psikiyatri Dergisi* 1994;5: 283-286.
- 12- Najem GR, Passannante MR, Foster JD. Health risk factors and health promoting behavior of medical, dental nursing students. *J Clin Epidemiol* 1995; 48: 841-9.
- 13- Pik' o B, Barab' as K, Markos J. Health risk behaviour of a medical student population: report on a pilot study. *JR Soc Health* 1996; 116(2):97-100.
- 14- Pickard M, Bates L, Dorian M et al. Alcohol and drug use in second-year medical students at the University of Leeds. *Med Educ* 2000; 34: 148-50.
- 15- Webb E, Ashton CH, Kelly P, Kamah F. An update on British medical students' lifestyles. *Med Educ*, 1998; 32: 325-31.
- 16- Tyssen R, Vaglum P, Aasland OG, et al. Use of alcohol to cope with tension, and its relation to gender, years in medical school and hazardous drinking: a study of two nation-wide Norwegian samples of medical students. *Addiction* 1998; 93: 1341-9.
- 17- Borschos B, K' uhlhorn E, Rydberg U. Alcohol and drug use among medical students 1995: more than every tenth male student had hazardous alcohol drinking habits. *Lakartidningen* 1999; 96:3253-8.
- 18- Martin MJ, Pritchard ME. Factors associated with alcohol use in later adolescence. *J Stud Alcohol* 1991; 52(1):5-9.
- 19- Johnson JL, Leff M. Children of substance abusers: overview of research findings. *Pediatrics* 1999; 103: 1085-99.
- 20- Arıkan Z, Candansayar S, Coşar B, ve ark. Alkol bağımlılığı - demografik, sosyokültürel, bireysel özellikler ve hastalığın algılanması üzerine bir çalışma. Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Mecmuası 1992; 45: 699-712.
- 21- Bobo WW, Miller SC. Complicated dual diagnosis: a case for physician involvement in addictions treatment. *Int J Psychiatry Med* 2001, 31:233-235.
- 22- Moore R, Bone L, Geller G, et al. Prevalence, detection and treatment of alcoholism in hospitalized patients. *JAMA*. 1989, 261:403-407.
- 23- Sağduyu A, Rezaki M. Yarı kırsal bölgedeki sağlık ocağına başvuran hastalarda alkol kullanımı. *Türk Psikiyatri Dergisi* 1993; 4:24-28.
- 24- Cimet S. The identification of alcohol related problems by general practitioners. *Br J Addiction*. 1986; 81:257-264.
- 25- Moore RD, Malitz FE. Underdiagnosis of alcoholism by residents in ambulatory medical practice. *Journal of Med Education*. 1986; 61:46-52.
- 26- Hızlan C. Alkolizm. 1. baskı. İstanbul, BDS Yayınları 1996.
- 27- Doğan YB. Türkiye'de alkol ve alkol dışı madde kullanımı ve bağımlılığı (koruma, önleme, tedavi ve rehabilitasyon). *3P Dergisi*. 1997; 5 (Ek 3):32-47
- 28- Croen LG, Woesner M, Herman M, Reichgott M. A longitudinal study of substance use and abuse in a single class of medical students. *Acad Med* 1997; 72: 376-81.
- 29- Türkcan A. Türkiye'de alkol kullanımı ve bağımlılığının yaygınlığı üzerine bir gözden geçirme. *Türk Psikiyatri Dergisi* 1999;10: 310-318.
- 30- Tamar D, Kültegin Ö, Çakmak D. Ergenlik döneminde madde kullanımı. *Ege Psikiyatri Sürekli Yayınları* 1997; 2:501-517.
- 31- Kültegin Ö, Tamar D, Evren C, Çakmak D. İstanbul'da lise gençleri arasında sigara, alkol, ve madde kullanım yaygınlığı. *Klinik Psikiyatri* 2000; 4:242-245.
- 32- Varga M, Buris L. Drinking habits of medical students call for better integration of teaching about alcohol into the medical curriculum. *Alcohol Alcohol* 1994;29: 591-6.
- 33- Roche AM, Stubbs JM, Sanson-Fisher RW, Saunders JB. A controlled trial of educational strategies to teach medical students brief intervention skills for alcohol problems. *Prev Med* 1997; 26:78-85.
- 34- Walsh RA, Sanson-Fisher RW, Low A, Roche AM. Teaching medical students alcohol intervention skills: results of a controlled trial. *Med Educ* 1999; 33:559-65.